

رویکردهای کلامی

امامیه و اشاعره

(درآمدی تحلیلی بر رویکردهای کلامی
امامیه و اشاعره تا خواجه نصیر طوسی رحمته الله علیه)

نویسنده: رقیه خلیلی

www.ketab.ir

مقدمه نویسنده

در میان علوم مختلف، علم کلام از مهم‌ترین علوم و معارف بشری است، زیرا این علم تنها دانشی است که توسط آن به دفاع از عقاید دینی پرداخته و بر اساس آن تصوّرات و تصدیقات بنیادین دینی را تبیین می‌کنیم.

حال در پرتو این دانش، به سبب وجود اختلافاتی چند در مسائل کلامی، مکاتب مختلفی ایجاد شده است و چون هر یک از این مکاتب در دفاع از عقاید دینی، از روش‌های گوناگون عقلی، نقلی، تاریخی و فلسفی بهره می‌برند سبب شده که در این علم رویکردهای متفاوتی چون نص‌گرایی، عقل‌گرایی و خردگرایی فلسفی به وجود آید. مثلاً هرگاه برای دفاع از عقاید و تشریح آموزه‌های دینی، اصل را بر نقل بگذاریم و عقل را فرع در نظر بگیریم، رویکرد نص‌گرایی ایجاد می‌گردد و اگر کار به عکس شد رویکرد عقل‌گرایی حاصل می‌شود. و زمانی که با استمداد از استدلال‌های عقلی و فلسفی، مسائل کلامی را تبیین کردیم رویکرد خردگرایی فلسفی به وجود می‌آید.

به سبب همین نقش و اهمّیت علم کلام در دفاع از عقاید دینی برآن شدیم تا پژوهشی را حول رویکردهای کلامی امامیه و اشاعره انجام دهیم. لذا کتاب حاضر را در سه بخش گردآوری کرده‌ایم.

روش‌ی که برای نوشتن این کتاب پیش گرفته شده، روش کتاب‌خانه‌ای است که پس از مطالعه‌ی کتب مربوط به بحث، شروع به

فیش برداری گردیده و آن گاه به تنظیم مطالب پرداخته شده است. برای
تنظیم چارچوب مطالب هم از کتاب آقای محمد صفر جبرئیلی بهره
گرفته شده است که امید می رود انجام این کتاب ثمره ای هر چند
کوچک در اعتلای علم کلام داشته باشد.

رقیه خلیله

اسفند ۱۴۰۰

www.ketab.ir

فهرست مطالب

مقدمه نویسنده..... ۷

بخش اول: مفاهیم اساسی، رویکرد نص گرایی امامیه و اشاعره

فصل اول: درآمدی بر علم کلام..... ۱۷

الف) درآمدی بر کلام امامیه..... ۱۷

ب) درآمدی بر کلام اشاعره..... ۲۲

ج) مفهوم شناسی..... ۳۰

۱. رویکرد..... ۳۰

۲. کلام..... ۳۱

۳. امامیه..... ۳۱

۴. اشاعره..... ۳۲

۵. نص..... ۳۲

۵-۱. معنای نص در لغت..... ۳۲

۳۲ ۵-۲. معنای نص در اصطلاح

فصل دوم: رویکرد نصگرایی ۳۵

۳۵ الف) تعریف رویکرد نصگرایی

۳۸ ب) سیر تاریخی نصگرایی در امامیه و اشاعره

۴۴ ج) روش کلامی نصگرایان

۴۵ د) اصول تفکر نصگرایان

۴۵ ۱. التزام و پابندی به نص

۴۷ ۲. محدودیت گستره عقل در شناخت

۴۹ ۳. محدودیت استفاده از استدلالات عقلی و منطقی

۵۱ ۴. حجیت خیر واحد در عقاید دینی

۵۲ ه) دستاوردهای نصگرایان

۵۲ ۱. ثبت و ضبط اسناد و روایات پیامبر اکرم (صل) و انبیا اطهار (علیهم السلام)

۵۴ ۲. مبارزه با غلو و غلوگرایی

فصل سوم: معرفی شخصیت‌های نصگرا ۵۶

۵۶ الف) معرفی شخصیت‌های نصگرای امامیه

۵۶ ۱. محمد بن حسن الصفار القمی (م ۲۹۰ ق)

۵۷ ۲. محمد بن یعقوب الكلینی (م ۳۲۹ ق)

۵۸ ۳. محمد بن علی بابویه القمی (۳۸۱-۳۰۶ ق)

۶۰ ۴. سید رضی الدین ابن طاووس حلی (۶۶۵-۵۸۹ ق)

۶۲ ب) معرفی شخصیت نصگرای اشاعره

۶۲ ابوالحسن اشعری

۶۴ ج) دلایل متکلم بودن شخصیت‌های مذکور

۷۱ د) تفاوت نصگرایی امامیه با اشاعره

۸۶ ه) نصگرایی در پرتوی نقد

بخش دوم: رویکرد عقل گرایی امامیه و اشاعره

فصل اول: مبادی بحث ۹۳

الف) تعریف عقل	۹۳
۱. معنای عقل در لغت	۹۳
۲. معنای عقل در اصطلاح	۹۴
ب) جایگاه عقل	۹۶
ج) گستره عقل	۱۰۲
د) نسبت عقل و نقل و رفع تعارض آنها	۱۰۵
۱. تعارض حکم شرعی قطعی با حکم عقلی قطعی	۱۰۶
۲. تعارض دلیل شرعی قطعی با دلیل عقلی ظنی	۱۰۷
۳. تعارض دلیل عقلی قطعی با دلیل شرعی ظنی	۱۰۷
فصل دوم: رویکرد عقلگرایی	۱۱۰
الف) تعریف رویکرد عقلگرایی	۱۱۰
ب) سیر تاریخی رویکرد عقلگرایی در امامیه و اشاعره	۱۱۲
ج) عوامل پیدایش رویکرد عقلگرایی	۱۱۶
د) ویژگی رویکرد عقلگرایی	۱۱۸
ه) دستاوردهای رویکرد عقلگرایی	۱۲۰
۱. تثبیت هویت و استقلال کلام	۱۲۰
۲. ایجاد جمع منطقی میان عقل و نقل	۱۲۱
فصل سوم: معرفی شخصیت‌های عقلگرا	۱۲۵
الف) معرفی شخصیت‌های عقلگرای امامیه	۱۲۵
۱. ابن قبه رازی (قبل از ۳۱۹ق)	۱۲۵
۲. شیخ مفید (۳۳۶-۴۱۳ق)	۱۲۷
۳. سید مرتضی (۳۵۵-۴۳۶ق)	۱۲۹
۴. شیخ طوسی (۳۸۵-۴۶۰ق)	۱۳۰
۵. سدیدالدین محمود حمصی رازی (اوایل قرن ۷)	۱۳۱
ب) معرفی شخصیت‌های عقلگرای اشاعره	۱۳۲
۱. قاضی ابوبکر باقلانی (م ۴۰۳ق)	۱۳۲
۲. ابواسحاق اسفراینی (م ۴۱۸ق)	۱۳۳

۳. عبدالقاهر بغدادی.....	۱۳۴
۴. عبدالملک بن عبدالله جوینی (م ۴۷۸ق).....	۱۳۵
ج) تفاوت رویکرد عقلگرایی با رویکرد نصگرایی.....	۱۳۶
د) تفاوت عقلگرایی امامیه با اشاعره.....	۱۳۸
ه) اشکال و پاسخ آن.....	۱۴۴

بخش سوم: رویکرد خردگرایی فلسفی امامیه و اشاعره

فصل اول: مبادی بحث..... ۱۴۹

الف) رابطهی کلام و فلسفه.....	۱۴۹
۱- تأثیرپذیری کلام از فلسفه.....	۱۵۰
۲- تأثیرگذاری کلام بر فلسفه.....	۱۵۲
۳. تداخل کلام و فلسفه.....	۱۵۳
ب) معنای خرد.....	۱۵۵
ج) معنای فلسفه.....	۱۵۵

فصل دوم: رویکرد خردگرایی فلسفی..... ۱۵۷

الف) تعریف رویکرد خردگرایی فلسفی.....	۱۵۷
ب) سیر تاریخی رویکرد خردگرایی فلسفی در امامیه و اشاعره.....	۱۵۸
ج) روش رویکرد خردگرایی فلسفی.....	۱۶۱
د) ویژگیهای رویکرد خردگرایی فلسفی.....	۱۶۲
۱. استفاده از بدیهیات نظری و استناد به برهان.....	۱۶۲
۲. بهره‌گیری از اصطلاحات و قواعد فلسفی.....	۱۶۳
۳- وسعت نظر.....	۱۶۵
ه) دستاوردهای رویکرد خردگرایی فلسفی.....	۱۶۵
۱. رشد و تقویت علم کلام.....	۱۶۵
۲. تحلیل و تعمیق و تدقیق مسائل.....	۱۶۸

فصل سوم: معرفی شخصیت‌های خردگرای فلسفی..... ۱۶۹

الف) معرفی شخصیت‌های خردگرای فلسفی امامیه.....	۱۶۹
--	-----